

7Н/1 204415
(1038)

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка»

Н. У. Чайка

**ТЫПАЛОГІЯ ЭЛІПСІСА
У СІНТАКСІЧНАЙ СІСТЭМЕ
БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ**

Манаграфія

Мінск
2012

Нацыянальная
бібліятэка
Беларусі

ЗМЕСТ

Дадатак А. Кампаненты семантычнай структуры канструкцый з эліпсісам дзеяслова.....	3
Дадатак Б. Прадуктыўнасць мадэлей канструкцый з эліпсісам дзеяслова	9
Б.1. Дынамічна-лакатыўны тып.....	10
Б.2. Экзістэнцыяльна-лакатыўны тып.....	22
Б.3. Акцыянальныя тыпы	26
Б.4. Лакатыўна-пацыентыўны тып.....	37
Б.5. Акцыянальна-дэлібератыўны тып.....	41
Б.6. Статальны тып.....	45
Б.7. Экзістэнцыяльна-тэмпаральны тып	47
Б.8. Рэляцыйны тып	49
Дадатак В. Частотнасць структурных тыпаў канструкцый з эліпсісам дзеяслова	51
В.1. Поліпрэдыкатыўны тып.....	52
В.2. Звышфразавы тып: самастойныя сінтаксічныя адзінкі ў структуры звышфразовага адзінства	63
В.3. Звышфразавы тып: эліптычныя і парцэляваныя канструкцыі ў структуры звышфразовага адзінства.....	76
В.4. Ускладнена-паратаксічны тып	84
В.5. Ускладнена-паўпрэдыкатыўны тып	89
<i>В.5.1. Эліптычныя канструкцыі з адасобленымі азначэннямі.....</i>	<i>89</i>
<i>В.5.2. Эліптычныя канструкцыі з адасобленымі акалічнасцямі</i>	<i>91</i>
В.6. Ускладнена-парэўнальны тып.....	94
В.7. Ускладнена-далучальны тып.....	96
В.8. Ускладнена-паратаксічны тып	98
<i>В.8.1. Ускладнена-інтрадуктыўны тып (з устаўнымі канструкцыямі)</i>	<i>98</i>
<i>В.8.2. Ускладнена-інтрадуктыўны тып (са звароткамі).....</i>	<i>101</i>
Дадатак Г. Кампенсаторныя семантычныя кампаненты ў канструкцыях з эліпсісам дзеяслова	103
Г.1. Дынамічна-лакатыўны тып.....	104
Г.2. Акцыянальныя тыпы	110
Г.3. Лакатыўна-пацыентыўны тып.....	120
Г.4. Акцыянальна-дэлібератыўны тып.....	122
Г.5. Экзістэнцыяльна-лакатыўны тып.....	125
Г.6. Статальны тып.....	128
Г.7. Экзістэнцыяльна-тэмпаральны тып	130
Г.8. Рэляцыйны тып	132

Дадатак Д. Функцыянаванне канструкцый з эліпсісам дзеяслова	134
Д.1. Выражэнне прэдыкатыўных катэгорый у канструкцыях з эліпсісам дзеяслова	135
<i>Д.1.1. Выражэнне катэгорыі тэмпаральнасці</i>	<i>135</i>
<i>Д.1.2. Выражэнне катэгорыі мадальнасці</i>	<i>142</i>
<i>Д.1.3. Выражэнне катэгорыі персанальнасці</i>	<i>149</i>
Д.2. Канструкцыйная поліфункцыянальнасць сінтаксем у парадыгме структурна-сінтаксічных мадыфікацый.....	155
<i>Д.2.1. Канструкцыйна-трансфармацыйныя фактары поліфункцыянальнасці сінтаксем</i>	<i>155</i>
<i>Д.2.2. Канструкцыйна-катэгарыяльныя фактары поліфункцыянальнасці сінтаксем</i>	<i>166</i>
<i>Д.2.3. Логіка-семантычныя фактары поліфункцыянальнасці сінтаксем..</i>	<i>174</i>
Дадатак Е. Акт аб укараненні.....	177

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

*Д.2.2. Конструкційно-категоричальні фактори
поліфункціональності слівформ*

РЕПОЗИТОРІЙ ВІДГУ

Форма сінтак- семы	Характар катэгарыяль- ных змен сінтаксем	Функцыянальная пара- дыгма сінтаксемы		Сінтаксічная функцыя	Семантычная функцыя	Агульная коль- касць адзінак	Прыклады
		сінтаксіч- ная функцыя	семантыч- ная функцыя				
Назоў- нік Р. скл.	Змена семан- тычнай функ- цыі з захаван- нем сінтаксіч- най	Дапаўненне	Пацыентыў	+	+	1	<i>Сямён быў спагадлівы да ўсіх сясцёр. Иван – больш да Таццяны. Ён увесь час апякаў малодшую сястру</i> (К. Кірэнка)
		Акалічнасць	Лакатыў	+	-	1	<i>Усе разышліся па хатах. Бригадзір – да Таццяны. Трэба было расказаць пра здарэнне</i> (М. Стрыжоў)
		Дапаўненне	Рэцыпіент	+	+	1	<i>Сярод васямнаццаці педатрадаў нашага ўніверсітэта з’яўляюцца валанцёрскімі: «Роўнасць», «Міласэрнасць» і «Дзеці сталіцы». Валанцёры гэтых атрадаў – няўрымслівыя хлопцы і дзяўчаты – заўсёды ў першых радах памагатых. Цяжка захварэла малое... І яны – адразу да дзіцяці. Садавіну, цукеркі, кнігі або цацкі. Наведваюць хворых у шпіталях і дома. Працуюць з бацькамі і блізкімі («Настаўнік»)</i>
		Дапаўненне	Дэліберат	+	+	1	<i>На жыллёвым рынку актывізуецца новая тэндэнцыя, калі пачынае даражэць новае камерцыйнае жыллё, у тым ліку і на лініі долевага</i>

Форма сінтак- семы	Характар катэгарыяль- ных змен сінтаксем	Функцыянальная пара- дыгма сінтаксемы		Сінтаксічная функцыя	Семантычная функцыя	Агульная коль- касць адзінак	Прыклады
		сінтаксіч- ная функцыя	семантыч- ная функцыя				
							<i>будаўніцтва. Таму маладыя сем'і і звярнуліся ў выканкам з просьбай даваць ільготныя крэдыты на набыццё кватэр на другасным рынку. Рыэлтары, у сваю чаргу, – да старшыні выканкама. З прапановай магчымасці выкарыстання жыллёвай квоты пры выплаце крэдытаў («Звезда»)</i>
		Усяго		2	4	4	
Назоў- нік Р. скл. адз. лік (без + назоў- нік)	Змена семан- тычнай і сінтак- січнай функцый	Дапаўненне	Каўзагаў	+	+	1	<i>Птушка нішто без песні. Чалавек – без мары</i> (А. Карпюк)
		Выказнік	Прэдыкат	+	+	1	<i>Гэты чалавек без мары. І без надзеі</i> (В. Каваль)
		Азначэнне	–	+	–	1	<i>Чалавек без мары... Нікчэмны. Пусты</i> (Я. Брыль)
		Усяго		3	2	3	
Назоў- нік		Выказнік	Прэдыкат	+	+	1	<i>Сяргей быў малым за бацьку. Я – замест маці</i> (У. Шахавец)

Форма сінтак- семы	Характар катэгарыяль- ных змен сінтаксем	Функцыянальная пара- дыгма сінтаксемы		Сінтаксічная функцыя	Семантычная функцыя	Агульная коль- касць адзінак	Прыклады
		сінтаксіч- ная функцыя	семантыч- ная функцыя				
Р. скл. адз. лік (замес- та + на- зоўнік)		Адасoble- нае дапаў- ненне	Аб'ект	+	+	2	– У хаце дарослых няма. Заместа маці – я (А. Кудравец)
		Усяго		2	2	2	
Назоў- нік Тв. скл. адз. лік (з + назоў- нік)	Змена семан- тычнай функ- цыі з захаван- нем сінтаксіч- най	Дапаўненне (з указаннем на адушаў- лёны аб'ект)	Рэлянт	+	+	1	– Вы б, дзядзько, етыя штучкі з якой равесні- цай сваёй. З цёткай Сарокай бы (І. Мележ)
			Каагенс	+	+	1	– Вы б з равесніцай сваёй. У адным пакоі. Удваіх весялей будзе, – раіла цётка маладзень- кай дзяўчыне, відаць, студэнтцы (А. Бялевіч)
Назоў- нік Тв. скл. адз. лік (назоў- нік без	Змена семан- тычнай функ- цыі з захаван- нем сінтаксіч- най	Дапаўненне (з указаннем на неаду- шаўлёны аб'ект)	Сіла	+	+	1	Прайшлася віхура. Дрэвы – долу. Стадыён – зямлёй (Т. Хадкевіч)
			Сродак	+	+	1	Настаўнікі і вучні працавалі плённа. Пазы- сыпалі сцежкі пілавіннем. Стадыён – зямлёй і пяском . Пасадзілі вакол дрэвы («Савецкая вёска»)

Форма сінтак- семы	Характар катэгарыяль- ных змен сінтаксем	Функцыянальная пара- дыгма сінтаксемы		Сінтаксічная функцыя	Семантычная функцыя	Агульная коль- касць адзінак	Прыклады
		сінтаксіч- ная функцыя	семантыч- ная функцыя				
прына- зоўніка)							
		Усяго		1	1	4	
	Змена семан- тычнай і сінтак- січнай функцый	Выказнік	Прэдыкат	+	+	1	<i>Вада стала дажджом. Кветкі – сонцам</i> (А. Астрэйка)
		Дапаўненне	Сіла	+	+	1	<i>Трава высушана ветрам. Кветкі – сонцам</i> (Я. Брыль)
		Усяго		2	2	2	
Інфіні- тыў	Змена семан- тычнай і сінтак- січнай функцый	Выказнік	Прэдыкат	+	+	1	<i>Восень сапраўды багатая на святы: Дзень ве- даў, Дзень настаўніка, Дзень студэнта, Дзень маці, Дзень нараджэння БДПУ... Вось і мы вы- рашылі не адставаць і аформіць гэты нумар па-святочнаму. Галоўны рэдактар – Ганна Ба- радзіна – хацела зрабіць выпуск у форме свя- точнага календара. Ірына Чарняўская – надру- каваць лепшыя інтэрв’ю («Шкаляр»)</i>
		Дапаўненне	Дэліберат	+	+	1	<i>Сямён быў мастак спяваць. Віктар – раска- заць што-небудзь цікавае (У. Корбан)</i>

Форма сінтак- сема	Характар катэгарыяль- ных змен сінтаксем	Функцыянальная пара- дыгма сінтаксема		Сінтаксічная функцыя	Семантычная функцыя	Агульная коль- касць адзінак	Прыклады
		сінтаксіч- ная функцыя	семантыч- ная функцыя				
		Акалічнасць	Фінітыў-2	+	+		Хлопцы і дзяўчаты з вялікай радасцю імкнуцца напоўніць свае студэнцкія будні не толькі вучэбнай дзейнасцю, але і бязмежнай творчасцю. На факультэце (псіхалогіі. – Аўт.) існуе студэнцкі тэатр, інтэлектуальны і літаратурны клубы, фотагурток і танцавальныя калектывы. Дзяўчаты, як правіла, застаюцца пасля заняткаў патанчыць. Хлопцы часцей – пагуляць у інтэлектуальныя гульні. Прыроджаныя акцёры – вывучыць роль для спектакля («Шкаляр»)
		Азначэнне	–	+	–	1	У верасні ў сталічнай галерэі «Універсітэт культуры» праходзіць выстава пад назвай «Арт-авантаж – 2010». Імпрэзу арганізавалі рэктараты ўніверсітэтаў. Беларускі дзяржаўны эканамічны ўніверсітэт атрымаў заданне праспансіраваць выставу. Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацт-

Форма сінтак- сема	Характар катэгарыяль- ных змен сінтаксем	Функцыянальная пара- дыгма сінтаксемы		Сінтаксічная функцыя	Семантычная функцыя	Агульная коль- касць адзінак	Прыклады
		сінтаксіч- ная функцыя	семантыч- ная функцыя				
							<i>ваў – давесці да шматлікіх гледачоў тэат- ральнасць моды (ЛіМ)</i>
		Усяго		4	3	4	
Лічэб- нік Н. скл.	Змена семан- тычнай і сінтак- січнай функцый	Выказнік	Прэдыкат	+	-	1	<i>– Вазьму свету на плечы ды ў белы свет! Куды душа павядзе! – А тут бацько няхай адзін? (І. Мележ)</i>
		Акалічнасць	Спосаб	+	+	1	<i>– Каля ракі павернем сена разам з маці. А тут, каля хаты, бацька няхай адзін (А. Кулакоўскі)</i>
		Усяго		2	2	2	
Дзее- прымет- нік Н. скл.	Змена семан- тычнай і сінтак- січнай функцый	Азначэнне	-	+	-	1	<i>За паваротам паказаўся малады лес. Потым стары сад, пасаджаны да вайны (В. Каваль)</i>
		Выказнік	Прэдыкат	+	+	1	<i>Мы ўбачылі хутарок, густа аздоблены зеляні- най. Хвойны лясок быў маладым. Затое сад – пасаджаны да вайны (Ю. Кулік)</i>
		Усяго		2	1	2	

Форма сінтак- сема	Характар катэгарыяль- ных змен сінтаксем	Функцыянальная пара- дыгма сінтаксема		Сінтаксічная функцыя	Семантычная функцыя	Агульная коль- касць адзінак	Прыклады
		сінтаксіч- ная функцыя	семантыч- ная функцыя				
Назоў- нік Н. скл.		Выказнік	Прэдыкат	+	+		<i>Старэйшая сястра – Малання – была ўжо ў гадах, мела трох дарослых дзяцей. Малодшая, Паліна, – прыгожая кветка. Трыццацігадовая маладзіца, заўсёды жывая, вясёлая і прыгожа апранутая, яна радала вока (А. Якімовіч)</i>
		Параўналь- ны зварот	Кампаратыў	+	+	1	<i>Высока на поўдні – месяц, пакуль што няспелы, як бледны краец (Я. Брыль)</i>
		Усяго		2	2	2	
Усяго ілюстрацыйнага матэрыялу 24							